

เบื้องหลังการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐

แถมสุข นุ่มนนท์*

เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๕๔ ในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสืบทราบว่ามีคณะนายทหารและพลเรือนประมาณ ๘๐๐-๑๐๐๐ คน ตั้งสมาคม “อานาธิช” (anachist คือพวกก่อการจลาจล) วางแผนจะเปลี่ยนแปลงการปกครองลดพระราชอำนาจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ลงมาอยู่ใต้กฎหมายเหมือนพระมหากษัตริย์อังกฤษ และพระจักรพรรดิญี่ปุ่น จึงลงมือจับกุมได้ตัวผู้ก่อการ ๑๐๖ คน

หนึ่งเดือนต่อมา คณะกรรมการทหารพิเศษได้ตัดสินลงโทษ ๘๒ คน คือ ประหารชีวิต ๓ คน จำคุกตลอดชีวิต ๒๐ คน จำคุก ๒๐ ปี ๓๒ คน จำคุก ๑๕ ปี ๗ คน และจำคุก ๑๒ ปี ๓๐ คน แต่ผู้ถูกจำคุกตั้งแต่ ๒๐ ปี ลงมาทั้ง ๖๕ คน ได้รับพระราชทานอภัยโทษหรือการลงอาญาและผู้ที่ถูกประหารชีวิตได้ลดโทษมาถูกจำคุกตลอดชีวิต จึงคงติดคุก ๒๓ คน และอีก ๔ เดือนต่อมา ผู้ที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษหรือการลงอาญาถูกฟ้องเป็นครั้งที่ ๒ และถูกตัดสินจำคุกอีก ๒ คน รวมแล้วผู้ก่อการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ติดคุกทั้งหมด ๒๕ คน

ในสังคมไทยที่ประเพณีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระมหากษัตริย์ทรงอำนาจสูงสุดได้ฝังลึกอยู่ในจิตใจผู้คนมาหลายชั่วคนแล้วนั้น เมื่อมีความคิดจะเลิกล้มระบบนี้ จึงเป็นเรื่องที่น่าจะศึกษาว่าอะไรเป็นปัจจัยและแนวโน้มผลักดันให้สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ คบคิดกันเปลี่ยนแปลงการปกครอง

จากข้อมูลหลาย ๆ ด้านที่ผู้เขียนใช้ศึกษาและวิเคราะห์การกบฏที่เกิดขึ้นเกือบ ๘๐ ปีแล้วนี้ พอจะสรุปได้ว่ามีสาเหตุสำคัญอยู่ ๖ ประการ กล่าวคือ

ประการแรก สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ เป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ที่เป็นผลผลิตของความคิดก้าวหน้า นับจากสมัยที่เมืองไทยเปิดประตู

* Ph.D. (History), ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

รับวัฒนธรรมต่างชาติในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คนรุ่นใหม่ได้อิทธิพลจากนักคิดร่วมสมัยของเมืองไทยในเวลานั้น เช่น ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่ออกหนังสือพิมพ์ชื่อ “สยามประเภทสุนทโรวาทพิเศษ” วิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเขียนเยาะเย้ยถากถางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ กัน จนมีผู้ลงความเห็นว่ ก.ศ.ร. กุหลาบเป็นคนจิตฟุ้งซ่าน

นักคิดนักเขียนอีกท่านหนึ่งคือ เทียนวรรณ หรือ ต.ว.ส. วัฒนาโก ท่านผู้นี้มีคติยึดมั่นในประชาธิปไตยมาก เคยติดคุกถึง ๑๗ ปี เพราะเขียนหนังสือ และโฆษณาในทางที่ขัดแย้งต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์^๑

ทั้งสองท่านนี้เสนอแนวความคิดเข้าไปในงานเขียน และกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่กล้าแสดงออก เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่า และมีอุดมการณ์กว่า เทียนวรรณนั้นได้เขียนบทความมากมาย โจมตีระบบทาส ระบบมีเมียมาก ระบบคอร์รัปชัน วิพากษ์สังคมไทย

เรียกร้องให้ปฏิวัติ เรียกร้องให้มีรัฐสภา และอื่น ๆ อีกมาก

ในบทความเรื่องหนึ่งชื่อว่า “ว่าด้วยความฝันละเมอแต่มีใช้นอนหลับ” เทียนวรรณเสนอโครงการปฏิรูปบ้านเมือง ๓๔ ข้อ ให้แก่รัฐบาล ได้แก่การยกเลิกบ่อนเบี้ยและบ่อนการพนัน การสร้างโรงเรียน การตั้งธนาคารแห่งชาติ ธนาคารพาณิชย์ ฯลฯ หรือในบทความเรื่อง “ว่าด้วยสมัยหรือเวลา” เทียนวรรณชี้แจงถึงสิ่งต่างๆ ที่สังคมไทยต้องการรีบด่วนเพื่อการพัฒนาของประเทศ รวมทั้งวิเคราะห์เหตุผลต่างๆ ที่ทำให้ญี่ปุ่นเจริญรุ่งเรืองจนเป็นมหาอำนาจบนขั้วรัสเซีย หรือเรื่อง “ว่าด้วยความที่เรียกว่าคน เหตุใดจึงเรียกว่าคน” เป็นเรื่องที่เทียนวรรณกล่าวถึงหัวใจ ๑๓ ข้อของเอกราช เช่น ต้องมีขุนนางผู้ใหญ่ที่ซื่อสัตย์ สุจริต ต้องมีนักปราชญ์มาก ๆ ต้องมีศาลดี ๆ โรงเรียนดี ๆ ฯลฯ^๒

เทียนวรรณเห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ล้าสมัย สมควรล้มเลิกเสียจึงเรียก

^๑ ปรีดี พนมยงค์. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สันติเวช ๒๕๑๖) หน้า ๑๕-๑๖.

^๒ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. “แนวพระราชดำริต่อประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” สะพาน (เล่ม ๒), แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๑, หน้า ๕๐-๕๑.

ร้องให้ปฏิวัติ ถึงข้อเขียนในปี พ.ศ. ๒๔๔๙
ก่อนการปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ประมาณ ๕ ปี

“ขอให้เห็นเช่นเราผู้เฒ่าทัก
บำรุงรักษาชาติสยามศรี
ทั้งเจ้านายฝ่ายพลและมนตรี
จงเป็นที่ศิวไลซ์จริงอย่านิ่งนาน
ให้รับหาปาลีเมนต์ขึ้นเป็นหลัก
จะได้ชักน้อมใจไพร่สมาน
เริ่มเป็นฟรีปรีดาอย่าช้ากาล
รักษากันเมืองเราช่วยเจ้านาย”^๓

นอกจากแนวคิดของนักคิดนักเขียน
ในยุคนั้นแล้ว หลักสูตรของโรงเรียนนายร้อย
ทหารบกยังได้ปลูกฝังความรู้ทางด้านสังคม
ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียน
เข้าใจสภาพของสังคมไทยและมีความสำนึกใน
หน้าที่ของพลเมืองที่พึงมีต่อประเทศชาติทั้ง
ยังได้รู้เรื่องราวความเคลื่อนไหวของนานา
ประเทศจากตำราและงานแปลจากภาษาต่าง
ประเทศและจากการบรรยายของครูบาอาจารย์
อีกด้วย

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรม
หลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีบทบาท

สำคัญในเรื่องการให้ความรู้และความคิดใหม่
แก่นักเรียนนายร้อยทหารบก เพราะทรงดำรง
ตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยทหาร
บกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๙ และได้ทรง
สนับสนุนแนวทางการศึกษาของนักเรียนนาย
ร้อยให้เป็นแบบใช้ความคิดมากกว่าแบบท่อง
จำ ที่สำคัญคือทรงเป็นผู้ปลูกฝังความสำนึก
ทางการเมืองให้กับกลุ่มนักเรียนนายร้อย เช่น
ในวิชายุทธศาสตร์ ยุทธวิธีที่พระองค์ทรง
สอนนั้น จะทรงอธิบาย “ลัทธิทางการเมือง
ของหลาย ๆ ประเทศ” ควบคู่กันไป^๔

นอกเหนือจากการศึกษาแล้ว ก็ยังมี
อิทธิพลทางความคิดที่อยู่นอกกระบวนการศึกษา
คือ อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ ทั้งประเภท
หนังสือพิมพ์รายวัน นิตยสารรายสัปดาห์
รายบักษ์และรายเดือน สื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้มี
ความสำคัญต่อการสร้างแนวคิดใหม่ให้กับผู้
อ่าน เพราะมีข่าวสารรายงานความเคลื่อนไหว
และปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก
ประเทศและมีบทความเสนอในเชิงวิพากษ์
เหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ เช่นการ

^๓ สุภิญญา ตีรวนิช. ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิ
ราช (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๗๕) (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๒๐) หน้า ๕๘.

^๔ อัจฉราพร กมฺพพิสมัย. “กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ : ศึกษากรณีการปฏิรูปการปกครองและกลุ่มทหารใหม่”
วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๔, หน้า ๕๖.

ปฏิวัติในตุรกีและจีนเมื่อปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่นำเสนอถึงก็คือใน พ.ศ. ๒๔๕๔ อันเป็นปีที่ทหารคิดจะปฏิวัตินั้น มีข่าวการกบฏในประเทศต่างๆ เสนอในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นประจำ เช่นการจลาจลในประเทศมอร็อกโก กบฏในแอฟริกา กบฏในแอลเบเนีย กบฏในเยเมน สเปน และเม็กซิโก เป็นต้น^๕

ในบรรดาหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ ที่เสนอข่าวสารอยู่ในขณะนั้น หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ จะมีอิทธิพลในหมู่นักเรียนนายร้อยมากที่สุด เพราะ“หนังสือพิมพ์ฉบับนี้มักจะลงเรื่องราวที่เกี่ยวกับการกบฏของทหารมากกว่าฉบับอื่นๆ”^๖

ในคำให้การของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ก็มักอ้างอิงบทความที่ตีพิมพ์ใน จีนโนสยามวารศัพท์ มาใช้เป็นเหตุผลในการปฏิวัติอยู่หลายเรื่อง

อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ได้เร่งเร้าให้คนรุ่นใหม่เกิดความคิดในเชิงเปรียบเทียบ

เสียงเรียกร้องให้เมืองไทยมี “คอนสติติวชัน” จึงเริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้นในหมู่ผู้มีการศึกษา การเรียกร้องนั้นแม้จะมีได้เข้าใจความหมายและวิธีการของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง หากว่าเป็นความปรารถนาที่จะให้มีเพราะ “ที่เมืองนอกเขามี”

ผู้มีอำนาจและมีตำแหน่งทางการเมืองในเวลานั้นรับความคิดเหล่านี้ไม่ได้ และไม่รับยอมด้วยว่า นี่เป็นสัญญาณเตือนให้รู้ถึงพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงของประชาชนที่อาจจะมีขึ้น แต่สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ เติบโตขึ้นมาในบรรยากาศของการรับอิทธิพลความคิดไว้อย่างเต็มที่ ช่องว่างทางปัญญาระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่เกิดขึ้น คนรุ่นเก่าไม่เข้าใจว่าทำไมคนรุ่นใหม่จึงต้องการการเปลี่ยนแปลง หรือต้องดิ้นรนแสวงหาสังคมใหม่ ขณะเดียวกันคนรุ่นใหม่ก็ประเมินพลังและคุณค่าในตัวเองมากเกินไป จนคิดว่าจะเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างในประเทศได้^๗

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงเริ่มเห็นภัย

^๕ เพ็งอ้ง หน้า ๑๕.

^๖ กจช. ร. ๖ บ. ๓. ๑/๔ เชี่ยวอดเส็ง ยักอฮง จดหมายกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าท้าวเวียงสุวรรณ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔, อ้างในอัจฉราพร กมทิพย์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕.

^๗ มัทนา เกษกมล. “การเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๔ เล่ม ๓-๔ (เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๑๕) : ๘๗.

ของพลัคนรุ่นใหม่ ถึงกับบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงขึ้นครองราชสมบัติได้เพียงไม่กี่เดือน ให้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงระบบราชการก่อนที่จะสายเกินไป โดยทรงให้เหตุผลว่า แต่เดิมมาพระมหากษัตริย์จะทรงดำเนินพระราโชบายตามที่ทรงเห็นสมควร โดยไม่ต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนธรรมดา ๆ ได้ เพราะประชาชน “มีความจงรักภักดีเชื่อมั่นในพระปรีชาญาณของพระมหากษัตริย์ เมื่อทรงจัดการอย่างใดแล้วก็เป็นการดี” แต่ในภายหลังแนวโน้มนี้ได้เปลี่ยนไป เพราะ “นับตั้งแต่ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นต้นมา ความเชื่อมั่นของราษฎรในพระบรมราโชบายคงว่ามาข้างต้น คุเบาบางลงมาก เกิดมีความเห็นว่าทำอย่างนั้นจะดีกว่า อย่างนี้จะดีกว่า ทำอย่างนั้นเป็นการเดือดร้อนแก่ราษฎร ความคิดดังนี้มีแพร่หลาย ก็เนื่องจากราษฎรมีความรู้มากขึ้น โดยที่ได้ทรงพระมหากรุณาจัดการศึกษาให้เจริญขึ้น โดยเร็วผิดกว่าแต่ก่อนมาก”^๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงคล้อยตามคำกราบบังคมทูลนั้น เพราะทรงมี

พระราชดำริให้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลง โดยสอนประชาชนให้รู้จักการปกครองบ้านเมืองเป็นของตนเองไปที่ละขั้น ดังจะเห็นได้จากการที่โปรดจัดเมืองประชาธิปไตยในอุคมกคิที่เมืองมั่ง ในตำบลอมพวา จังหวัดสมุทรสงครามขึ้นเป็นที่แรก และต่อมาที่ทรงจัดคุสิตถานที่พระราชวังพญาไท ซึ่งคนหัวสมัยใหม่ชื่นชมพระราชกิจ คนหัวเก่าเห็นว่าเล่นสนุกไม่เข้าเรื่อง

ประการที่สอง นับจากเริ่มรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดความไม่พึงพอใจการบริหารงานของรัฐบาลภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมาก โดยเฉพาะในหมู่ทหารชั้นผู้น้อย และในหมู่ข้าราชการ—สาเหตุใหญ่เกิดจากความเหลื่อมล้ำต่ำสูงของประชาชน ซึ่งเกิดจาก “ภัยข้าราชการ” และความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงดำเนินพระราโชบายปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ แต่การปฏิรูปในครั้งนั้นผู้มีแนวคิดรุ่นใหม่กลับเห็นว่ามิได้ส่งผลถึงประชาชนในระดับล่าง โดยมีการกล่าวเปรียบเปรยไว้ว่า เพราะประชาชน

^๘ กช. ร.๖ (ต่อไปใช้ ก.) ๑/๑๒ ภายหลังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๘ มิถุนายน ๒๔๕๔. อ้างถึงใน มัทนา เลขกมล, เฟื่องอ้าง, หน้า ๕๐-๕๒.

ผู้เปรียบ “เสมือนสายโลหิตแห่งแผ่นดิน” และเป็นเสมือน “แก้วตาของพระมหากษัตริย์” ยัง “ไม่มีช่องที่จะได้เล่าเรียน ศึกษาแสวงหาทรัพย์สินสมบัติ ความสุข ไม่มีสติ ปัญญาและวิชาความรู้ ไม่มีทรัพย์และว่างเปล่า ติดขัดไม่มีโอกาสสะดวกในการศึกษาเล่าเรียน..... เพราะความบำรุงรักษาปกครองของรัฐบาลไม่เพียงพอทั่วถึง ราษฎรพลเมืองได้รับแต่ความน้อยหน้าต่ำตาแก่นานาประเทศ”^๕

ชาวนาซึ่งมีอยู่ประมาณ ๘๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั่วประเทศ ตกอยู่ในสภาพฝืดเคือง ช่วงที่เศรษฐกิจได้รับความกระทบกระเทือนมากที่สุดอยู่ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเวลาดิตต่อกันหลายปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ เกิดภัยธรรมชาติตลอดจนโรคระบาด ทั้งกับคน พืช และสัตว์เลี้ยง ทำให้ชาวนาในท้องที่ต่าง ๆ ทั้งในภาคกลางและต่างจังหวัด ถึงกับต้องอพยพทิ้งที่ทำกิน

และบางแห่งถึงขนาดไม่มีข้าวกิน ต้องขอเงินหลวงมาซื้อข้าว และมีหลักฐานปรากฏว่าชาวนาในสมัยนี้ต้องประสบภาวะถึงขั้นอดตาย^๖

ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้ประกาศเรียกเก็บภาษีชนิดต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วส่งผลกระทบโดยตรงต่อชาวนา เช่นปรับปรุงภาษีค่านา โดยเพิ่มจากเดิมถึง ๔ เท่าตัว เรียกเก็บค่าธรรมเนียมรูปพรรณโค กระบือ จากตัวละ ๕๐ สตางค์ เป็นตัวละ ๔ บาท ตลอดจนเก็บภาษีเรือ และอากรค่าน้ำ^๗

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) มีผู้ก่อการร.ศ. ๑๓๐ สองนาย คือ นายร้อยตรีหริยญ ศรีจันทร์ และนายร้อยตรีจรูญ ษะตะเมษ ซึ่งไปประจำการอยู่ที่กรมทหารราบที่ ๑๒ ในเขตนครไชยศรีและสุพรรณบุรี ได้ใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับชาวนานในชนบท และจากการไต่ถามทุกข์สุขและคบหาสมาคมกับชาวนานแล้ว สรุปความเห็นได้ว่า

^๕ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงการเมืองไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๕ (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ม.ป.ท.) หน้า ๔๔.

^๖ กอช. เอกสาร ร.๖ กษ. ๑/๑๒ เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ ๑๗ กันยายน ร.ศ. ๑๓๐.

^๗ อัจฉราพร กมุทพิสมัย, อ้างแล้ว, หน้า ๘๑-๘๒.

๑. ประชาชนที่อยู่ห่างไกลตัวเมือง หรือที่ว่าการจังหวัดออกไปนั้น มีชีวิตอยู่ด้วยความหวาดกลัว และต้องเสี่ยงภัยนานาประการ เช่น โจรภัย อดาตภัย (ภัยจากข้าราชการ หรือตำรวจที่เป็นจำพวก “ดาวไถ”)

๒. เจ้าหน้าที่ผู้ปกครอง นับแต่ต้นตอจนถึงปลายแถว จะเอาเป็นหลักแหล่งที่พึ่งพิงอย่างจริงจังหาได้ยาก นอกจากเป็นสมักรพรรคพวกที่ได้รับความไว้วางใจ

๓. เมื่อการปกครองคลอนแคลนจะเอาเป็นที่ยึดเหนี่ยวไม่ได้ กิจกรรมของชาติ เช่นการเศรษฐกิจจะต้องพลอยเสื่อมโทรมตามไปด้วย^{๑๒}

ปัญหาทางเศรษฐกิจปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอยู่ต่อมาจนถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องมาจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่นสภาพการค้าทั่วโลกต่ำ การเปลี่ยนแปลงระบบมาตรฐานเงินตรามาเป็น

มาตรฐานทองคำ ราคาข้าวตกต่ำ และจากการที่รัฐบาลแก้ไขปัญหาการคลังของประเทศ ด้วยการเรียกเก็บภาษีเพื่อยังสร้างความยากจนให้กับชาวนาเพิ่มขึ้น

เสนาบติผู้รับผิดชอบทางด้านเศรษฐกิจของประเทศพยายามจะทูลเกล้าฯ ถวายรายงานตามสภาพความเป็นจริงและทูลชี้แจงให้ทรงเข้าพระทัยว่า เมืองไทยต้องเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเริ่มจากการเกษตรกรรม เพื่อปรับปรุงสภาพชาวนาให้ดีขึ้นก่อน^{๑๓} แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่ทรงเห็นความจำเป็นที่ต้องดำเนินการแก้ไข เพราะคนบ้านเมืองเรายังไม่จนจริง

ในพระราชนิพนธ์ “ความจนไม่จริง” ใน โคลนตลิด้อ พระองค์ทรงแสดงพระราชดำริว่า คนบ้านนอกไม่จนเลย “มีที่ดินจะไถและเพาะปลูก มีเสบียงอาหารบริบูรณ์ตลอดปี มีหมู และเป็ดไก่เลี้ยงกัน และที่มีเกวียนและสัตว์พาหนะก็มาก”^{๑๔}

^{๑๒} ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์ และ ร.ต. เหมย ตรีจันทร์. กบฏ รศ. ๑๓๐ (กรุงเทพฯ : เจริญการพิมพ์, ๒๕๑๓) หน้า ๕๓-๕๔.

^{๑๓} เจ้าพระยาวงศาสุรเดช กรอบบังคมทูลในราวๆ เดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๓๐ ว่า “.....เป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องลงมือป้องกันความเลวร้ายใดๆ ที่เกิดขึ้นเสียแต่บัดนี้ และให้ความช่วยเหลือส่งเสริมประชาชนทุกๆ ทาง เพื่อให้พ้นจากสภาพความเป็นอยู่ที่ยากจนและน่าเศร้าใจในปัจจุบันนี้โดยเร็ว.....” กอช. ร. ๖ กษ. ๑/๔ Memorandum on our Domestic....”

^{๑๔} สักกัญญาบำรุงสุข. สหกรณ์ ; สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “สะพาน” อ้างแล้ว, หน้า ๓๓.

ในพระราชนิพนธ์ “เมืองไทยจตุรทิศ” พระองค์ทรงเห็นว่า คนในเมืองไทย มีไม่เกินทรัพยากร ตามพระราชดำริที่ว่า “...คนเป็นอันมากกล่าวว่าจะขึ้นภาษีอีกไม่ได้ เพราะว่าคนของเราจนมาก ในข้อนี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เราไม่จนเลย เพราะว่าธรรมชาติให้ความสมบูรณ์แก่เรามากไม่แร้นแค้นเลย แต่หากว่าเรายังหาได้ทำให้ความสมบูรณ์ของเราเป็นเงินทอง เราขาดแต่เงินเท่านั้น...”^{๑๕}

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสเมืองตะวันตก ตั้งแต่ นครปฐมถึงกาญจนบุรี เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖ (ร.ศ. ๑๓๒) ทรงเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในชนบท และทรงบันทึกไว้ว่า

“...การเดินทางไปเช่นครั้งนี้ เป็นเครื่องเบิกตากคนให้รู้จักเมืองของตนดีขึ้นกว่าที่จะอยู่ในกรุงเทพฯ ทำให้รู้สึกว่าการเมืองไทยไม่หมดอยู่แต่เพียงกรุงเทพฯ และความคิด

เห็นของชาวกรุงเทพฯ ไม่ใช่ตรงกับความคิดเห็นของคนไทยทั่วไป ซึ่งจะทำให้แลเห็นว่า ข้อที่คนบางจำพวกมักพูดไปต่างๆ นั้น มีเหลวไหลอยู่เป็นอันมาก เป็นต้นว่าราษฎรเดือดร้อนมากเพราะจนเต็มทีเช่นนั้น ก็มีพยานปรากฏอยู่เป็นทางแทบตรงกันข้าม คือ ตลอดที่เดินมาราษฎรทำข้าวหลามมาแจกให้กิน ซึ่งถ้าจริงคงทำมาไม่ได้ และบางแห่งมีสำรับมาเลี้ยงด้วยข้าว เพราะฉะนั้นก็เป็นอันไม่ตรงตามคำที่นักพูดกล่าวประการหนึ่ง...”^{๑๖}

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่เห็นด้วยกับการเสนอให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังเช่นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการกราบบังคมทูลให้รัฐบาลเปลี่ยนนโยบายหันไปพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อไม่ให้ประเทศเป็น “เหมือนกับคนหนุ่มๆ ที่แต่งตัวบ๊อๆ แต่หาทุนรอนมิได้” เพราะถ้าไม่ทำแล้ว “ประเทศชาติจะเกิดอันตรายอย่างแน่นอน”^{๑๗}

^{๑๕} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “เมืองไทยจตุรทิศ” ประยุทธ์ สิริพันธ์ พระมหาธีรราชเจ้า (พระนคร : โรงพิมพ์มณฑลธรรม ๒๕๑๕) หน้า ๔๔๘.

^{๑๖} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อ้างแล้ว, หน้า ๖๑.

^{๑๗} กจข. ร. ๖ ธ. ๘. ๑/๑๑ “งบประมาณแผนกระทรวงธรรมการ” พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๑ อ้างใน พรเพ็ญ อันตระกูล “การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๖๔) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๖ หน้า ๗๔.

พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กราบบังคมทูลให้เหตุผลที่ต้องเปลี่ยนนโยบายต่อองค์พระประมุขของชาติว่า “....แท้จริงเมื่อเรายังอยู่ในลักษณะที่ยากจนเช่นนี้ เห็นด้วยเกล้าว่านโยบายที่จะเดินต่อไป ควรเดินในทางอีกอันให้มีมากขึ้น กล่าวคือ รัฐบาลควรที่จะลงทุนรอนในการงานที่เป็นโปรตกติฟให้มากกว่าอันโปรตกติฟ....”^{๑๘}

การที่ไม่ทรงเห็นด้วยกับความคิดของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ข้างต้นนี้ เห็นได้จากพระราชวิจารณ์เกี่ยวกับหนังสือชื่อ *ทรัพย์ศาสตร์* ของพระยาสุริยานุวัตร ได้สะท้อนให้เห็นถึงพระราชดำริของพระองค์ที่ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องป้องกันบ้านเมืองให้พ้นภัยของการถูกรุกรานมากกว่าการทวีความมั่งคั่งให้กับประเทศ เพราะถึงจะมั่งคั่งเพียงไร ถ้ามียุทธภัยก็ไม่มีทางรักษาทรัพย์นั้นได้ ถ้าไม่เสริมกำลังทหาร^{๑๙}

^{๑๘} เฟื่องอ้าง.

^{๑๙} กจช. ร. ๖ บ. ๑.๑ ข/๔ พระราชวิจารณ์หนังสือ “ทรัพย์ศาสตร์” ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓. (ลงพิมพ์เป็นบทวิจารณ์หนังสือ “ทรัพย์ศาสตร์” ตามความเห็นเอกชนผู้ได้อ่านหนังสือฉบับนี้ สมุทสาร ๕ (กันยายน ๒๔๕๔) หน้า ๑๑๓-๑๓๓, โปรดดู พรเพ็ญ อันตระกูล, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕.

^{๒๐} จมื่นอมรรตณรัักษ์ “เหตุผลที่รัชกาลที่ ๖ ประกาศสงครามกับเยอรมัน” *วิจารณ์รายวัน*, ๒๕๐๖ (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๐๘) หน้า ๒๘-๒๙.

^{๒๑} กจช. ร. ๖ บ. ๑๓/๑๑ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

จมื่นอมรรตณรัักษ์ ข้าราชการบริพารผู้ใกล้ชิดเล่าว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยมีพระราชดำรัสว่า จะไม่ทรงขยายบ้านเมืองไปในทางปรุ่งแต่ง เพราะยังแต่งยังไม่สวย ยิ่งจะเป็นที่ต้อต้อใจของอริราชศัตรู^{๒๐}

การไม่เปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจในบ้านเมือง เป็นแรงผลักดันให้เกิดความคิดในการปฏิวัติของกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ขึ้น พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ได้สรุป

“....เริ่มแต่ว่า การค้าขายและการเพาะปลูกในเมืองไทยนั้นตกต่ำทรุดโทรมมาแต่ในปลาย ๆ รัชกาลก่อนแล้ว ราษฎรได้รับความคับแค้นอันต่าง ๆ ครั้นมาเปลี่ยนรัชกาลเขาก็มุ่งหมายกันว่า จะได้ทรงจัดการทำนุบำรุงแก้ไขความร้อนทั้งนั้นขึ้น มาจนบัดนี้ก็หาเห็นได้ทรงจัดแก้ไขประการใดไม่มีแต่การเล่นตลอดมา”....^{๒๑}

ประการที่สาม สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ ไม่พอใจ “กองทหารเสือป่า” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งขึ้นเมื่อต้นรัชกาลในเดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐ เพราะเห็นว่ากองทหารเสือป่าเป็นกิจกรรมที่ตึงซ้ำกับทหาร และทำงานแข่งกับทหารทำให้ความมั่นคงของชาติเสื่อมลงมาก^{๒๒}

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรซึ่งทรงดำรงตำแหน่งผู้ช่วยราชเลขาธิการฝ่ายต่างประเทศในสมัยนั้น ทรงยอมรับความจริงข้อนี้ ตามที่ทรงบันทึกไว้ในหนังสืออดีตชีวประวัติว่า กองเสือป่า “เป็นเหตุให้เกิดความขุ่นข้องหมองใจขึ้น เพราะบางคนอ้างว่าพระเจ้าอยู่หัวสนพระราชหฤทัยและทรงเชื่อฟังเสือป่าหลวงมากนัก จนเหล่านายจ้บเอาเหตุนี้ขึ้นอ้างเพื่อยุยงให้พลเมืองคิดกบฏ หรืออย่างน้อยก็ปั่นป่วนลดถอยน้ำใจจงรักภักดีซึ่งเคยมีอยู่ในหมู่คนไทยด้วยกัน”^{๒๓}

^{๒๒} ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์ อ้างแล้ว, หน้า ๔๘-๕.

^{๒๓} พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร อดีตชีวประวัติ (โรงพิมพ์ศิรินสาร กรุงเทพฯ ๒๕๑๑) หน้า ๖๕.

^{๒๔} กรุงรัตนโกสินทร์พุทธศักราช ๒๓๒๕ ถึงพุทธศักราช ๒๔๑๕ ว่าด้วยประวัติและกิจการทหาร การยุทธครั้งกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า ๑๐๔.

^{๒๕} กษ. ร. ๖ บ. ๑๖/๑๐ ทะเบียนธงเสือป่า ๒๒ กรกฎาคม-๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔ อ้างถึงใน แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ “การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๗๔” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๕, หน้า ๒๖๖.

กองทหารเสือป่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งขึ้นด้วยพระราชประสงค์จะอบรมข้าราชการพลเรือน พ่อค้าและประชาชนให้รู้วิชาทหารในยามปกติ เพื่อป้องกันชาติบ้านเมืองในยามสงครามกล่าวคือ เป็นเสมือนมีการสำรองทหารที่ต้องออกไปรบในสมรภูมิ^{๒๔} มีการบังคับบัญชาแบบทหาร มีการฝึกหัด ซ้อมรบประจำปี และบางปีก็มีซ้อมรบพิเศษ คือ ฝึกซ้อมสมทบกับกองทัพบก ปรากฏว่ามีคนสนใจสมัครเป็นสมาชิกเสือป่ามากมาย ทั้งในกรุงเทพฯ และตามหัวเมืองทุกจังหวัด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยกิจการเสือป่ามากถึงกับทรงฝึกสอนสมาชิกเสือป่าด้วยพระองค์เอง และทรงรับตำแหน่งเป็นนายกกองใหญ่ ผู้บังคับการกองเสือป่า แม้แต่ทะเบียนธงประจำตัวนายกองนายหมู่ในกองเสือป่า ก็ทรงลงมือเขียนด้วยลายพระหัตถ์ให้เป็นตัวอย่าง^{๒๕}

เสือบ้ายังได้รับสิทธิพิเศษยกเว้นการเกณฑ์ทหารด้วยการอ้างเหตุผลว่าเสือบ้าได้ฝึกหัดแบบทหารมาแล้ว^{๒๖} และเวลาจะมีการซ้อมรบเสือบ้า ทางทหารก็จะเกณฑ์ข้าราชการที่เป็นสมาชิกเสือบ้า แม้กระทั่งทหารสังกัดกระทรวงกลาโหมให้หยุดราชการเพื่อจะได้ไปซ้อมรบเสือบ้ากันมาก ๆ ทำให้ทหารไม่พอใจและเกิดความเข้าใจผิดกันมากว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดทิ้งทหารของชาติ

ครั้งหนึ่งประมาณปลายปี ร.ศ. ๑๓๐ คือ ในราวเดือนมกราคม จะมีการซ้อมรบเสือบ้าที่พระปฐมเจดีย์ นครปฐม สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ เสนาธิการทหารบก ทรงได้รับบัญชาให้ทรงอนุญาตข้าราชการกระทรวงกลาโหมออกไปซ้อมรบให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ พระองค์ก็ริ้วมากไม่ยอมให้ใครไป ทรงออกคำสั่งเฉียบขาดว่า “นายทหารพลรบทั้งปวงไปไม่ได้ เพราะมีราชการมาก.... ในกรมปลัดทัพบกย่อมนั่งงานทำเต็มมือเสมอ เพราะฉะนั้นเป็นอันไม่ต้องไป นายทหารผู้

ช่วยพลรบในกองทัพบกที่ ๑ ไปไม่ได้ เพราะเกี่ยวกับการซ้อมรบเหมือนกัน ครูโรงเรียนนายร้อยไปไม่ได้ เพราะจวนจะถึงเวลาสอบไล่ ส่วนในกรมอื่น ๆ นั้น แล้วแต่หัวหน้ากรมจะอนุญาตให้ไป แต่มิให้เสียราชการในกระทรวงเป็นอันขาด หัวหน้ากรมไม่ว่ากรมใดไปไม่ได้ เพราะจะเสียราชการ....”^{๒๗}

ความไม่พอใจมีมากยิ่งขึ้น เมื่อมีการแต่งตั้งผู้บังคับบัญชาของเสือบ้า เพราะมหาดเล็กและผู้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งไม่เคยฝึกหรือมีความรู้ทางด้านวิชาการทหารมาก่อน เช่น นายจ่ายอง (หม่อมหลวงเพื้อ พึ่งบุญ ต่อมาเป็นนายพลเอก เจ้าพระยารามราฆพ) กลับได้รับตำแหน่งเป็นนายกองโท และเพียงสองเดือนต่อมาก็เลื่อนเป็นนายกองเอก^{๒๘}

นายทหารและเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเคยศึกษาวิชาทหารจากต่างประเทศกลับได้รับตำแหน่งต่ำกว่า เช่นจอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุพันธ์รุจิ

^{๒๖} กษ. ร. ๖ บ. ๑๖/๓๕ การเกณฑ์ทหารกับการขออนุญาตไม่เกณฑ์ทหาร เพราะต้องการเป็นเสือบ้าอย่างเดียว ลงวันที่ ๖-๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖.

^{๒๗} กษ. ร. ๖ บ. ๑๗/๓ ที่ ๗๗/๑๐๖๔ กรมราชเลขาณการกราบทูลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ๒๖ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐.

^{๒๘} กษ. ร. ๖ บ. ๑๖/๑๐ ทะเบียนร่งเสือบ้า ๒๒ กรกฎาคม-๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕.

วรเดช นายพลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต นายพลเอก พระเจ้าพี่ยาเธอกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เป็นแก่นายกองตรีทั้งสี่พระองค์^{๒๕}

กิจกรรมเสื่อป่ายังทำให้ต้องสิ้นเปลืองมาก ถึงจะเป็นเงินพระคลังข้างที่ แต่ก็เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า การใช้จ่ายเงินของพระมหากษัตริย์ในเรื่องเสื่อปายเป็นต้นเหตุให้ฐานะเศรษฐกิจของประเทศไม่มั่นคง เมื่อตั้งกองทหารเสื่อป่าใหม่ ๆ นั้น เวลาจะซ่อมรบต้องขอยืมเครื่องสรรพยุทธ เช่น อาวุธปืน กระสุนซ่อมรบ กระสุนจริง ตลอดจนกระตักน้ำ หม้อข้าว เต้นผ้าใบ ฯลฯ จากกระทรวงกลาโหม แต่ต่อมาเสื่อป่าจำเป็นต้องจัดหาของเหล่านี้เอง เพราะซ่อมรบทุกปี จึงต้องซื้อปืนกล และรถจักรยานยนต์^{๒๖}

ทั้งนี้ยังต้องสร้างโรงสำหรับฝึกหัดเสื่อป่า รวมทั้งโรงเก็บอาวุธ สิ้นเปลืองมาก เช่น

สร้างสถานสโมสรเสื่อป่า เป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท สร้างโรงสำหรับฝึกหัดเสื่อป่า และโรงเก็บอาวุธ ๙๒,๐๐๐ บาท ทำที่ว่าการเสื่อป่า กองเสนาหลวงที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ๕๐,๐๐๐ บาท ทำที่พำนักเสื่อป่ากองเสนาต่าง ๆ ที่มาศึกษาวิชาการชั่วคราวที่พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ๖,๐๐๐ บาท เป็นต้น^{๒๗}

ความเข้าใจผิดในเรื่องเสื่อป่าคงจะมีอยู่ในหมู่ทหารและประชาชนทั่วไป จนถึงกับต้องมีการอธิบายเรื่องพลสมัคร “กองเสื่อป่า” ลงในหนังสือ ยุทธโฆส เพื่อให้เข้าใจกันว่า คำว่า “เสื่อป่า” ใช้กับผู้สอดแนมในการสงครามซึ่งมีค่านิยมใช้ในกองทัพสยามแต่โบราณ ไม่ใช่คนที่ฝีมือ หรือความรู้ความชำนาญพิเศษ หรือกล้าหาญ เช่นทหารเสือในเรื่องพงศาวดารจีน และกองสมัครเสื่อป่าแบบนั้นไม่ได้มีเฉพาะเมืองไทย ในยุโรปก็มี เช่น กองฝึกหัดสอดแนมของอังกฤษ ซึ่งเรียกว่า บอยสเกาต์ (Boy Scout) การแต่งตัวก็คล้าย

๒๕ แจ่มจันทร์ วงศ์พิเศษ, อ้างแล้ว, ๒๖๓-๒๖๔.

๒๖ กช. ร.๖ บ. ๑๖/๑๑๖ ขอบนกลและรถจักรยานยนต์ใช้ราชการเสื่อป่า

๒๗ แจ่มจันทร์ วงศ์พิเศษ, อ้างแล้ว หน้า ๒๖๔.

กัน^{๓๒} ส่วนการบังคับบัญชาของเสือป่าก็ให้เรียกใหม่เพื่อไม่ให้สับสนกับพวกทหาร เช่นผู้บังคับบัญชาของเสือป่าเรียกใหม่ว่า นายกอง นายหมู่ ส่วนชั้นพล ก็เรียกว่าสมาชิก แตกต่างจากทหารที่มียศเป็นนายพัน นายร้อย นายสิบ และพลทหาร^{๓๓}

พวกทหารก็ยังรังเกียจเสือป่าทั้งที่มี การอธิบายกันแล้ว และความไม่พึงพอใจ กลายเป็นชนวนสำคัญในความผิดก่อการปฏิวัติใน ร.ศ. ๑๓๐ ดังปรากฏว่าในการประชุมวางแผนก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ทุกครั้ง ทหารจะต้องพูดถึงความเนือแน้อยต่ำใจ ตลอดจนความไม่สบอารมณ์เรื่องเสือป่า เช่น นายร้อยตรีจันทร์ ปานสีคำ ผู้ต้องหาคดี ร.ศ. ๑๓๐ ให้การว่า นายร้อยเอกขุนทวยหาร-พิทักษ์พยายามผูกเกลี้ยกล่อมให้สมาชิก ร.ศ.

๑๓๐ เข้าใจว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็ง “ทหารเสือ” ไว้สำหรับเล่นโยนเล่นละครเท่านั้น และแม้ว่าทหารพวกนี้จะออกซ้อมรบ แต่ก็ไม่มีประโยชน์ เพราะทหารเสือทำอะไรไม่เป็นเลย สู้พลทหารประจำการธรรมดาไม่ได้ มีแต่จะเปลืองพระราชทรัพย์เท่านั้น^{๓๔}

นายร้อยตรีถึก รัตนพันธุ์ นายทหารกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ก็เที่ยวสั่งสอนให้พลทหารในสังกัดทราบว่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงรักทหารมหาดเล็ก ไปรัก “ทหารเสือ” เสียมากกว่า เพราะทหารเสือมาสมัครเอง และได้เงินเดือนมาก ส่วนทหารมหาดเล็กได้เงินเดือนน้อย และ “ต้องจิกมาใช้ ไม่จิกก็ไม่มา”^{๓๕} เพราะฉะนั้นทางออกที่ดีที่สุดก็คือ การปฏิวัติ เพื่อ

๓๒ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงวิจารณ์ไว้ในหนังสือ เจ้าชีวิต ว่าในทางปฏิบัติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงทำเหมือนอังกฤษ เพราะกองทัพรักษาดินแดนของอังกฤษอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของกระทรวงกลาโหม เป็นส่วนหนึ่งของกองทัพบก เครื่องแบบก็เหมือนกองทัพบก ยศก็เช่นเดียวกันกับกองทัพบก และกองพันทหารรักษาดินแดนในมณฑลต่าง ๆ ก็เป็นกองพัน ถัดไปจากกองพันที่ ๑ ๒ ๓ ของกรมทหารประจำมณฑลกองทัพบก คือ เป็นกองพันที่ ๔ ที่ ๕ ไปเช่นนั้น เป็นต้น แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดทำคนละอย่าง กองรักษาดินแดนใหม่ของพระองค์ อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยตรงของพระองค์แยกออกไปจากกองทัพบกและกระทรวงกลาโหม พระราชทานนามกองใหม่นี้ว่า “กองเสือป่า” โปรดดูพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, อ้างแล้ว, หน้า ๕๔๕.

๓๓ กจข. ร. ๖ บ. ๑๖/๑ เรื่องพลสมัคร “กองเสือป่า” วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔.

๓๔ กจข. ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำสั่งนายร้อยตรีจันทร์ ๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

๓๕ กจข. ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำให้การพลทหารนายเจริญ ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

ให้ “ทหารมีเกียรติยศเพิ่มขึ้น ให้ชูหน้าชูตา
ขึ้นอีกเท่าหนึ่ง”^{๓๖}

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรม
หลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงเข้าพระทัยดี
หลังจากที่สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ ถูกจับและถูก
สอบสวนแล้วว่า การปฏิวัติเกิดจากรื่องเสือป่า
เป็นเหตุใหญ่ จึงกราบบังคมทูลพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงปรับปรุงแก้ไขกิจ
การเสือป่าเสียและทรงสรุปข้อบกพร่องของ
เสือป่าไว้ถึง ๗ ประการ คือ

๑. คนทั่วไปพูดกันว่า คนที่ไม่เป็น
เสือป่า คือคนที่ไม่จงรักภักดีต่อพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๒. การเสือป่าเป็นใหญ่กว่าราชการ
ใครอยากจะเป็นใหญ่เป็นโตต้องพยายามเข้า
เส้นสายทางเสือป่า เพราะถึงจะทำราชการ
บกพร่องอย่างไร ถ้าทำเรื่องเสือป่าดีอยู่แล้ว
ก็ไม่เป็นไร

๓. พระเจ้าแผ่นดินโปรดแต่งตั้ง
เฉพาะข้าราชการสำนักผู้ใกล้ชิดให้มีตำแหน่งใน
กองเสือป่า แปลว่าพวกในราชสำนักครอบ
ข้าราชการอื่น ๆ หมด

๔. เดิมเข้าใจกันว่าการเข้าเป็นเสือ
ป่าจะได้มีโอกาสใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวสม่ำเสมอทั้งหมด แต่ในทางปฏิบัติ
กลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะมีการแบ่งสมาชิก
เสือป่าออกเป็นหลายชั้นหลายพวก คือ กอง
ร้อยหลวงอย่างหนึ่ง กองรักษาพระองค์อย่าง
หนึ่ง กองมณฑลอย่างหนึ่ง ฯลฯ

๕. ทหารเสือป่าต้องมาฝึกหัดทุก ๆ
วันและการหัดก็เพียงเดินไปเดินมา ไม่เกิด
ประโยชน์และเหน็ดเหนื่อยเปล่า

๖. สมาชิกเสือป่าต้องเสียเงินจุกจิก
หลายอย่าง เช่น การเข้าเป็นสมาชิกตอนแรก
ต้องเสียเงิน ๕๐ บาท ๓๐ บาท เสียค่ารถ
ค่าเครื่องแต่งตัว เครื่องใช้ ค่าเรียไร
ค่าปรับ ฯลฯ

๗. เวลาจะซ้อมรบเสือป่า ต้องออก
ไปไกลถึงพระปฐมเจดีย์ นครปฐม อดหลับ
อดนอน เหน็ดเหนื่อยกลับมาทำงานไม่ได้
และการซ้อมรบก็ไม่จริงจัง เป็นเรื่องเล่น ๆ
อย่างเช่น ยิงปืนด้วยปาก และไม่ว่าจะเล่น
อะไร กองร้อยหลวงเป็นต้องชนะเสมอ^{๓๗}

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า
กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงยืนยันว่า

^{๓๖} กษ. ร. ๖ บ. ๑๗/๖ ทำให้การนายร้อยตรีละม้าย ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

^{๓๗} กษ. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๒ ภายหลังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

เรื่องที่กราบทูลนี้ ใคร ๆ ก็ทราบกันทั้งนั้น เพราะเป็นอาหารปากที่ผู้คนจินตนิพนธ์กัน อย่างสนุกสนานและที่จริงยังมีเรื่องหมิ่นหมิ่นอีกมาก ซึ่งพระเจ้าฟ้างุ้มเรอกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทรงเป็นพยานได้ดี แต่ที่ไม่มีใครกล้ากราบบังคมทูล เพราะกลัว “พวกที่เข้าอยู่ใกล้ชิดพวกที่ชักใบให้เรือเสีย”^{๓๘}

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงกล้ากราบทูลในเรื่องนี้เพราะทรงเห็นว่า “ถ้าคนยังไม่พอใจอยู่อย่างนี้ทราบใด ความสงบเรียบร้อยจะมีอยู่ไม่ได้ทราบนั้น คงจะมีมาแต่ความล่มจมด้วยกันหมดเท่านั้น”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยเรื่องเสื่อป่าตอบโต้มาอย่างยืดยาว และพระองค์ทรงออกตัวว่า “ขออย่าให้สำคัญไปว่า ฉันคือคนไม่ยอมรับผิด”^{๔๐}

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๐} กจข. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๒ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทูลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

^{๔๑, ๔๒} เรื่องเดียวกัน.

ถึงกระนั้นพระราชปราชัยทั้งหมดก็เป็นไปในเชิงน้อยพระราชหฤทัยที่ผู้คนไม่ชอบเสื่อป่า และทรงเห็นว่าเรื่องทั้งหมดนี้เกิดจากความเข้าใจผิด รวมทั้งเกิดจากลักษณะประจำชาติของคนไทย ซึ่ง “ขึ้นชื่อว่าเป็นคนไทยแล้ว....เป็นชาติที่ต้องข่มขู่ที่สุดพอมีอะไรใหม่ที่สุดมากระทบก็จะพูดได้แต่เฉพาะเรื่องนั้น ลืมเรื่องอื่นและสิ่งอื่นหมด”^{๔๑}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายถึงเรื่องการจัดตั้งสโมสรเสื่อป่าว่าเป็นเพราะเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ใหม่ ๆ ผู้คนได้ “สำแดงอาการโรคพลเรือน” และ “โรคฤคยาทหาร” กันมาก ถึงกับกล่าวขวัญว่าต่อไปพลเรือนเห็นที่จะอาภัพ เพราะพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ทรงเป็นทหาร คงมีแต่ทหารเท่านั้นที่จะได้ดี จึงทรงคิดแก้ไขตั้งสโมสรเสื่อป่าขึ้น เพื่อใช้เป็นที่ชุมนุมข้าราชการทุกชั้นทุกพวก และที่ต้องเสด็จไปสโมสรเสื่อป่าตอนเย็น ๆ ทุกวันนั้น ก็เพื่อให้ข้าราชการได้เฝ้าทูลถึงกัน ส่วนเรื่องที่

ทหารประจำการเข้าไปในสโมสรไม่ได้ เพราะไม่ได้เป็นสมาชิกเสียป่า จนทำให้ทหารส่วนใหญ่โกรธแค้นนั้น พระองค์ทรงให้เหตุผลว่า เกมที่ไม่ทรงต้องการให้ทหารเป็นเสียป่าเลย เพราะทรงเห็นว่าไม่จำเป็น เนื่องจากทหารก็กว่าเสียป่าอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังมีพระราชประสงค์จะให้ทหารเป็นครูฝึกเสียป่าด้วย

หนึ่งที่ทหารบ่นน้อยใจว่าไม่ค่อยมีโอกาสได้เข้าเผ่านั้น ทรงปรารภว่าทหารเข้าใจผิดไปเองเพราะด้วยความสัจย์จริงแล้ว พระองค์ท่านทรงถือเสมอมาว่าเป็นพวกเดียวกับทหาร และทรงยินดีใกล้ชิดกับทหารของชาติตลอดเวลา อย่างว่าแต่จะขอเข้าเผ่าอาทิตย์ละสองครั้งเลย แม้จะบ่อยกว่านั้นก็ไ้ เพียงแต่ทรงตั้งข้อสังเกตว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมชนกนาถแม้จะเสด็จออกให้เข้าเผ่าทุกวัน แต่ผู้ที่ไปเผ่าก็ห้าหน้าและนับตัวได้ โดยเฉพาะพวกทหารมีน้อยที่สุดและทรงตัดพ้อว่า ในส่วนพระองค์เองได้ทรงให้ “ปริวิเลจ” กับทหารตลอดมา เช่นเคยให้ทหารเข้าไปเผ่าถึงพระที่นั่งอุดร ซึ่งเป็นพระที่นั่งส่วนพระองค์

โดยเฉพาะ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีพลเรือนคนไหนเคยได้รับสิทธิพิเศษอย่างนั้นเลย แต่ก็ไม่มีใครเห็นความดีของพระองค์^{๔๒}

ภายหลังเกิดเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๓๐ แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงปรับปรุง ยกเลิก หรือตัดสินพระทัยอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับกิจการเสียป่าในทางตรงกันข้ามกลับทรงสนับสนุนและส่งเสริมต่อไป มีแนวโน้มที่จะให้ทหารเสียป่าเป็นกำลังรักษาพระราชอำนาจมากขึ้น เช่น มีการเรียไรเพื่อซื้ออาวุธ ช้อมรบ และใช้เงินบำรุงกิจการเสียป่าเพิ่มขึ้น เช่นในปีพ.ศ. ๒๔๖๔ ทรงนำเงินพระคลังข้างที่มาช้อมแซมสถานที่พักต่าง ๆ ที่ชำรุดของเสียป่าเป็นเงินถึง ๓๐,๘๒๕ บาท และช้อมสิ่งของต่าง ๆ ในพ.ศ. ๒๔๖๖ อีก ๖๐,๐๐๐ บาท^{๔๓} ในตอนปลายรัชกาลพระองค์แทบไม่ได้ว่าราชการด้วยพระองค์เอง ทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ให้สั่งราชการแทน เพราะต้องเสด็จออกช้อมรบเสียป่าตามต่างจังหวัดบ่อยครั้ง และเป็นเวลานาน^{๔๔}

^{๔๓} แจ่มจันทร์ วงศ์เศษ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๖๘.

^{๔๔} มัทนา เกษกมล “การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๓, หน้า ๘๓.

ประการที่สี่ สาเหตุกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ สืบเนื่องมาจากความไม่พอใจเรื่องทหารถูกหมิ่นเกียรติศักดิ์ โดยเฉพาะเรื่องการเขียนหลังทหารตามจารีตนครบาลในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ (ร.ศ. ๑๒๘) ที่มาของเรื่องนี้ปรากฏว่าหลักฐานของทางราชการกับฝ่าย ร.ศ. ๑๓๐ ไม่ตรงกัน

ตามบันทึกของนายร้อยตรีเหรียญ ศรีจันทร์ และนายร้อยตรีจรูญ ษะตะเมษ ระบุว่า เหตุเกิดจากการที่ทหารมหาดเล็กใช้ไม้ร่มตีศีรษะนายคาบกรมทหารราบ ๒ คน ซึ่งแต่งกายพลเรือนออกมาเที่ยว เมื่อถูกรุมตี นายคาบได้วิ่งเข้ากรมทหารและรายงานต่อนายร้อยเอกสม เจริญผล ผู้บังคับการกองร้อยของตน แต่กลุ่มทหารมหาดเล็กยังคงยืนทำท่ายุ้ยหน้ากรมทหาร ถือเป็นการกระทำที่อกุศล เพราะมาขัดขวางทหารถึงหน้ากรม

นายร้อยเอกสม เจริญผล นายร้อยตรีจัน นายคาบบาง (ผู้ถูกตีศีรษะ) พร้อมทั้งนายสิบ และพลทหาร รวม ๕ คน จึงวิ่งไล่ตีมหาดเล็กไปจนถึงหน้าวังปารุสกเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงทราบรับสั่ง

ให้ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๒ สอบสวนทหารรับสารภาพจึงถูกสั่งขัง แต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงให้เขียนหลังเพื่อมิให้เป็นตัวอย่างต่อไป และถ้าไม่ปฏิบัติตามข้อเสนอก็จะทรงลาออกจากตำแหน่งรัชทายาท^{๔๕}

หนังสือ ยุทธโกษา ซึ่งเป็นนิตยสารของทหารเสนอรายงานถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไปในอีกทางหนึ่ง กล่าวว่าเหตุเกิดจากที่ทหาร ๓ นาย คือนายร้อยเอกสม เจริญผล นายร้อยตรีจัน และนายคาบบาง จากกรมทหารราบที่ ๒ ได้ชวนนายสิบ พลทหารถอดเครื่องแบบและชวนกันไปเดินเที่ยวเล่นระหว่างทางได้พบกับมหาดเล็กของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ๒ นายเดินมากับผู้หญิง นายร้อยเอกสมและพรรคพวกจึงเข้ารุมตีพวกที่เดินมานั้นหลังจากที่ได้โต้สวนแล้วปรากฏว่าทหารมีความผิดจริง จึงต้องลงโทษให้เป็นอย่าง^{๔๖}

การตัดสินใจในเรื่องนี้ได้มีพระบรมราชโองการให้ถอดยศและบรรดาศักดิ์นายทหารทั้ง ๓ นาย และให้ลงพระอาญาให้เขียนทหารทั้ง ๕ คน คนละ ๓๐ ที และในเวลาต่อมาการลงโทษด้วยการเขียนหลังนี้เป็น

^{๔๕} ร.ต. เหรียญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ หน้า ๑๔๓.

^{๔๖} อังนราพร กนกพิสมัย อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

พระราชนิมยอย่างหนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีกรณีเขียนหลังเกิดขึ้นบ่อยครั้ง พวกที่ถูกเขียนหลังมากคือพวกราชสำนัก โชน และละคร แม้แต่พระยาชั้นพานทองมหาเสวกในพระราชสำนักก็ไม่ได้รับการยกเว้น^{๔๗}

เรื่องที่พูดถึงกันทั่วไปตอนต้นรัชกาลก็คือกรณีหลวงรักษานารถที่ไม่ยอมให้ภรรยาของตนเข้าร่วมแสดงการพ้องรำในงานพระราชพิธี พระบรมราชาภิเษกสมโภชของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเหตุให้พระองค์ทรงพระพิโรธ และมีพระบรมราชโองการให้สั่งถอดยศบรรดาศักดิ์ พร้อมทั้งเขียนหลังหลวงรักษานารถ ๓๐ ที่ และนำไปขังคุก ๑ ปี และหนังสือพิมพ์ฝรั่งชื่อ ลอยด์ วีคลี่ นิวส์ (Lloyd's Weekly News) ได้นำไปทำข่าวในต่างประเทศ เพราะถือเป็นเรื่อง “หาวดเสียไม่เฉพาะแต่ชาวตะวันตก

ในเมืองสยามเท่านั้น หากรวมไปถึงคนไทยชั้นสูงด้วย”^{๔๘}

ที่จริงการลงโทษทหารด้วยการเขียนหลังนั้นถือเป็นการกระทำที่ถูกต้อง เพราะพระราชกำหนดกฎหมายทหารที่เริ่มใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๖ ได้ระบุถึงลักษณะความผิดและวิธีการลงโทษทหารไว้อย่างละเอียด และบทลงโทษทางหนึ่งก็คือการเขียน โดยกำหนดไว้สูงสุด คือเขียนไม่เกิน ๓๐ ที่^{๔๙}

แต่บรรดาทหารนั้นถือว่าการเขียนเป็นความสะเทือนใจที่ยอมรับได้ยาก เพราะเป็นความอับอายและเป็นการเสื่อมเสียเกียรติของชายชาตินักรบ ตลอดทั้งวงศ์ตระกูล^{๕๐} และถือว่าทหารนั้นเป็นผู้ที่ทำประโยชน์ให้กับชาติ โดยเฉพาะนายร้อยเอกสม เจริญผลเคยเป็นผู้ที่ไปร่วมปราบกบฏเงี้ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๕๑} สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง

^{๔๗} ร.ต. เจริญ และ ร.ต. เนตร, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

^{๔๘} กจช. ร. ๖ บ. ๑๗/๓ หนังสือที่ค้นได้จากบ้านหลวงวิมเนศร์ประสิทธิ์วิทย์ ขุนทวยหารพิทักษ์ ร.ท. ชลอ หนังสือพิมพ์ตัดจากหนังสือพิมพ์คลินิวส์ (๑๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๑๑), Lloyd's Weekly News, Noble's Pretty Wife, King of Siam's Despotism Conduct of Royal Theatricals.

^{๔๙} ร.ต.ท. เสถียร ลายลักษณ์ และ คนอื่น ๆ “ประกาศพระราชกำหนดกฎหมายทหาร จ.ศ. ๑๒๒๔” ประชุมกฎหมายประกาศ ๓ : ๑๓-๒๐. อ้างในอรรถา กมฺพิสมัย, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๖.

^{๕๐} ร.ต. เจริญ และ ร.ต. เนตร, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

^{๕๑} ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐. หน้า ๔๗.

พิษณุโลกประชาชนายังทรงเฝ้าพระทัยและทรงปรารภว่า “ทหารเป็นทหารของชาติ แต่มหาดเล็กเป็นคนใช้ส่วนตัว ถ้าเป็นฉัน ฉันจะเรียกเด็กของฉันพร้อมด้วยทหาร ส่งสอนให้มีสามัคคีต่อกัน อย่าได้ถือพวกถือเหล่าเพราะเป็นคนไทยด้วยกัน พวกกันเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว”^{๕๒}

กลุ่มทหารได้คุมแค้นเรื่องเขียนหลังอยู่ตลอดมา สังเกตได้จากคำให้การของผู้ต้องหาบางคน ตลอดจนคำบันทึกระหว่างอยู่ในคุก เช่นนายร้อยตรีปลั่ง บุรณะโชติ ให้การว่า ที่ประชุม ร.ศ. ๑๓๐ ตีเตียนเรื่องเขียนหลังหลวงรักษานารอดและพรรคพวกว่าเป็นธรรมเนียมที่ไม่สมควร จนกระทั่งหนังสือพิมพ์อังกฤษฉบับหนึ่งเขียนประโคมข่าวออกไปทั่วโลก^{๕๓}

จากจดหมายนายร้อยโทจรูญ ณ บางช้าง ที่พยายามขว้างออกมานอกคุกก็มีข้อความเกี่ยวกับเรื่องเขียนหลังถึง ๒ ตอน ตอนหนึ่งเขียนว่า “เพื่อนรัก ตามข่าวที่ว่า K จะปล่อยพวกที่กักไว้ในกระทรวงแลในกองมหันต์นี้ทั้งหมดโดยจะไม่ทำโทษอะไรเลยนั้นยังแน่นอนแลคงทนอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือถ้าจริงเช่นนั้นแล้ว ข้าออกประหลาดที่สุด ผิดนึกผิดฝันหมก ตามที่เองเคยถือว่าข้ามีความรู้ในวิชาแก่งหน้ามนุษย์นั้น ข้าต้องสารภาพว่า ข้าแก่งผิดตรงกันข้ามเกี่ยวว้าย ตามที่พวกเราทั้งหลายพากันแก่งว่า K จะเล่นกับเราดังที่เคยกับพวกเรา ณรงค์ สม จันท์รักษานารอด นั้นผิดตรงกันข้ามเกี่ยวว้าย.....”^{๕๔}

อีกตอนหนึ่งของจดหมายมีข้อความว่า “....เองต้องร้อนใจให้มาก รักษาชีวิตและสงสาร

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗-๔๘ และ ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์ เขียนเล่าเรื่องการเขียนหลังไว้ว่า “ผู้ที่ถูกเขียนทุกคนต้องนั่งเหยยคลา เข่าขวา มือขวาเครื่องจองจำด้วยไม้ มีช่องสำหรับสอดเท้าเข้าไปแล้วตอกด้วยลิ่มไม่ให้กระดุกกระดิกได้เรียกว่าข้อ ส่วนคานาเป็นไม้ ๒ อัน เหมอนดับกับปลาหนึบคอไว้ มัดหัวท้ายไม่ให้ศีรษะโคลงไปมา แล้วสอดมือ ๒ มือ เข้าไปในคานา แล้วไขว้ไว้กับข้อ ผูกบนแอด้วยเชือกหนังตรึงไว้กับหลักด้านหลังจนกระทั่งหลังโก่ง เพื่อให้รับหายใจเต็มหน้า ราชมัล ๒ คน ยืนเขียนทางขวาคนหนึ่ง ทางซ้ายคนหนึ่ง ลงหวายสลักกันคนละทั้งจนครบ ๓๐ ที่ ทุกครั้งที่หวายลงหลังเล็ดกระเซ็นและอาบไปทั้งสันหลัง กระทำให้นายทหารและเสมียนพนักงานที่ล้อมวงดูลงกับเป็นลมหน้ามืดกันไปหลายคน ผู้ที่ยังไม่ถึงกับเป็นลมก็หลบหน้าไปเช็ดหน้าตา ต่างคนต่างมองหน้ากันทำตาปริบ ๆ พุดไม่ออก ร.อ. โสม (จากหลักฐานร่วมสมัยปรากฏว่าชื่อสม-ผู้เขียน) ผู้ที่อยู่ตรงหน้าที่ประทับของสมเด็จพระพุทธราชาธิบดีสละบอพักแน่นอยู่กับคา เพราะราชมัลจำเป็นต้องลงหวายอย่างหนักสุดมือ” โปรดดู กบฏ ร.ศ. ๑๓๐, หน้า ๔๕-๔๖.

^{๕๓} กอช. ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำให้การนายร้อยตรีปลั่ง ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐.

ซึ่งเวลานั้นว่าเขาเป็นผู้มีคุณค่าต่อเราแล้ว ตามที่เขาเคยได้เล่นกับพวกเรา ร.อ. สม ร.ต. จันนั้น เวลานั้นก็ได้พิสูตรเหตุต่างๆ แล้ว....ถ้าไม่รู้ว่ายัยเด็กมันยุว่า ทหารจงหองกับมหาตมะเล็กมานานแล้วควรลงโทษให้เป็นแบบอย่าง ไม่อย่างนั้นมหาตมะเล็กจะน้อยใจและกูให้เตะเทียวไว้อย่างที่ลงโทษแก่ณรงค์แล้วรักษานารตก็คงจะคล้ายคลึงกันนี้อีกแหละ.....”๕๕

ประการที่ห้า ผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ไม่เข้าใจหรือไม่พยายามเข้าใจพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ในวัยหนุ่ม ทรงได้รับการศึกษาจากต่างประเทศและเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระบรมชนก พระมหา กษัตริย์ผู้ทรงชนะจิตใจสกนิกรมาตลอดเวลา ๔๒ ปี จึงเป็นที่คาดหวังว่าพระองค์จะทรงดำเนินรอยตามพระยุคลบาทพระราชบิดา และเมื่อการไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ความจงรักภักดีต่อพระองค์จึงลดน้อยลง

พระราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีความแตกต่างไปจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ แนวพระราชโบายในการเข้าถึง

ประชาชน ในขณะที่สมเด็จพระราชบิดาทรงนำพระองค์เข้าสู่ประชาชนด้วยความพยายามลบภาพพจน์ของสมมติเทวราช เสด็จประพาสตามที่ต่างๆ อย่างสามัญชน เพื่อทรงทราบทุกข์สุขและปัญหาของราษฎรอย่างแท้จริง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชอัธยาศัยเคร่งขรึม ไม่สุทนต์กับผู้คนนัก จะเสด็จฯ ไปไหนก็โปรดเสด็จอย่างเป็นทางการมีพิธีรีตอง สิ่งที่มีมักจะโปรดให้จัดก็คือ พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของสมาชิกเสือป่า การซ้อมรบ งานพระราชทานเลี้ยง และการแสดงละครพระราชนิพนธ์ ทำให้ไม่ทรงมีโอกาสเข้าถึงราษฎรได้อย่างจริงจัง

ในการบริหารราชการแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะแปรพระราชฐานอยู่นอกพระนครเป็นส่วนใหญ่ และยังมีจะเสด็จพระราชดำเนินออกจากพระนครในกรณีต่างๆ อยู่บ่อยๆ เช่น เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑล เสด็จพระราชดำเนินเพื่อพักผ่อน พระราชอิริยาบถ เสด็จพระราชดำเนินเพื่อพระราชกรณียกิจอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะเช่น ไปประลองยุทธเสือป่าหรือเปิดสถานที่ต่างๆ^{๕๖}

๕๕-๕๕ กจช. ร. ๖ บ. ๑๗/๕ จดหมายนายร้อยโทจรูญ ขว้างจากลูก ไม่ลงวันที่.

๕๖ มัทนา เลขกมล สังคมศาสตร์ปริทัศน์ อ้างแล้ว, หน้า ๕๒.

การที่องค์พระประมุขของชาติไม่ค่อยประทับในพระนคร ทำให้กิจการราชการต่าง ๆ ต้องตกอยู่ภายใต้การดำเนินงานและความรับผิดชอบของเสนาบดีเจ้ากระทรวงเสียเป็นส่วนใหญ่ และคณะเสนาบดีเหล่านี้ก็ได้ใคร่จะได้ประสานงาน หรือประชุมปรึกษาร่วมกัน การงานของประเทศต่าง ๆ จึงขาดเอกภาพทางนโยบาย และแม้จะประทับอยู่ในพระนครก็มักจะเสด็จเป็นประธานในการประชุมบ่อยครั้ง จะทรงทำแต่เพียงเรียกเสนาบดีบางคนมาปรึกษาหารือสั่งการ และมีบ่อยครั้งได้ทรงติดตามผลงาน^{๕๑} และในบางครั้งและบ่อยครั้งที่เดียวที่ความล่าช้าในการทรงหนังสือราชการของพระองค์ทำให้เสนาบดีบางคนต้องดำเนินการบางอย่างโดยพลการ โดยมีได้ผ่านการรับรู้หรือการมีพระบรมราชานุมัติจากพระองค์ นับเป็นข้อบกพร่องทั้งของพระองค์ และบรรดาเสนาบดี

เป็นอันมาก^{๕๒} ทำให้คนหลายกลุ่มไม่พอใจที่ บ้านเมืองไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

ในระบอบที่เสด็จขึ้นครองราชย์และมีงานบรมราชาภิเษก ชาวไทยทุกชั้นถวายเป็นความจงรักภักดีในพระองค์พระเจ้าอยู่หัวอย่างเต็มหัวใจ ยิ่งเมื่อได้ช้างเผือก “พระเศวตวชิรพาห” พระเกียรติคุณขององค์พระเจ้าอยู่หัวในระดับสูงสุด^{๕๓} แล้วความนิยมที่เด่นก็เริ่มถดถอยลง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะทรงเก็บพระองค์ เปิดโอกาสให้เฉพาะผู้ใกล้ชิดได้เข้าเฝ้าเท่านั้น แม้พระราชวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งไม่ได้อยู่ในวงราชสำนักก็จะได้เฝ้าแต่ในงานเลี้ยงใหญ่ งานพระราชพิธีหรืองานทหาร งานเปิดศึกรามอะไรต่าง ๆ ถึงขนาดสมเด็จพระอนุชาที่ใกล้ชิด เช่น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถก็ไม่เคยเข้าร่วมโต๊ะเสวยอย่างกันเองเลยในรอบสิบปี^{๕๔}

^{๕๑} พระราชวงศ์เธอพระองค์เจ้าธรรมาภินันต์ “ประวัติเจ้าพระยาบวรราชนายก ในสมัยรัชกาลที่ ๖” ตำนานพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงเจ้าพระยาบวรราชนายก (บัน สุกุม) กับประวัติเจ้าพระยาบวรราชนายก (พระนคร : บำรุงธรรม ๒๔๘๒ หน้า ๑๑๕) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาบวรราชนายก (บัน สุกุม) วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๔๘๒.

^{๕๒} มัทนา เกษกมล วิทยานพนธ์ อ้างแล้ว หน้า ๕๕.

^{๕๓} ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ สยามรำลึก (กรุงเทพ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ ๒๕๒๑) หน้า ๖๑-๕๐.

^{๕๔} พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เจ้าชวด หน้า ๕๘๐-๑.

สมเด็จพระเจ้านั่งยาเธอ เจ้าฟ้ากรม
หลวงนครสวรรค์วรพินิต เวลาจะเข้าเผ้าก็
ต้องทรงคอยถึงคราวละ ๓-๔ ชั่วโมง และ
บางครั้งต้องทรงคอยเก้อ ไม่ได้เข้าเผ้า^{๖๑}
และจะเผ้าแต่ละครั้งต้องกำหนดวันนัดหมาย
อย่างเป็นพิธีการ ไม่มีข้อยกเว้นว่าเป็นเรื่อง
ด่วนหรือไม่ เช่นวันอาทิตย์ใครจะเผ้าไม่ได้
เพราะทรงถือว่า “เป็นวันว่างโดยแท้ เพราะ
ฉะนั้น แม้ผู้ใดจะมาขอเผ้าในวันอาทิตย์เวลา
ใดๆ ก็ดี ถ้าสามารถแล้วให้สมุหราชองครักษ์
บอกผิดไปเสีย” เพราะ “การจะปล่อยให้
เผ้ากันพร่ำเพรื่อไปทุกเวลาย่อมจะเป็นเครื่อง
ร่ำคาญแก่ตัว”^{๖๒}

พระยาภักดีนิคม (Dr. Francis
B. Sayre) ที่ปรึกษาฝ่ายต่างประเทศชาว
อเมริกันได้แสดงทัศนะไว้ว่า “...พระมหา
กษัตริย์พระองค์ก่อน (พระบาทสมเด็จพระ

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ไม่สามารถเป็นที่เข้า
ถึงโดยอิสระสำหรับผู้ซึ่งรับผิดชอบงานของ
รัฐบาลอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงมัก
จะมีพระบรมราชวินิจฉัยตามความคิดเห็นของ
คนกลุ่มเดียว ซึ่งเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
โดยมิได้คำนึงถึงสวัสดิภาพของสยาม พระองค์
มักจะไม่ทรงทราบข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นพื้นฐาน
ของสถานการณ์ที่พระองค์ทรงดำเนินการ ใน
บางครั้งจึงทรงกระทำการไป โดยมิได้ทรง
ทราบความจริง ซึ่งก่อให้เกิดผลที่น่าเสีย
ใจ.....”^{๖๓}

ความไม่เข้าใจในองค์พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวอีกเรื่องหนึ่ง คือ การที่มักจะ
ทรงใช้ “ระบบอุปถัมภ์” เป็นหลักในการ
บริหารงานราชการ ซึ่งเป็นจุดที่ถูกโจมตี
และกล่าวขวัญในที่ประชุมผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐
มาก สาเหตุที่ทรงใช้ระบบอุปถัมภ์นี้อาจเป็น

^{๖๑} ม.จ. สมประสงค์ บริพัตร บันทึกความทรงจำบางเรื่อง (พระนคร โรงพิมพ์ พระจันทร์
๒๔๕๕) หน้า

^{๖๒} กษ. ร. ๖ บ. ๖ ๖/๔ พระราชกฤษฎีกาเรื่องทรงโอรส-พระราชหัตถ์ ถึงพระยาสุรเสนา
สมุหราชองครักษ์ ๑๕ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑.

^{๖๓} กษ. เอกสารรัชกาลที่ ๗ สบ. ๒.๔๗/๓๒ บันทึกการปกครองหนังสือกราบบังคมทูลพระ
บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพระยาภักดีนิคม ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๔๖๕ อ้างถึงใน สุชาติ
เจริญพงศ์ “ปฏิกิริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อการเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๕ หน้า ๖๐.

เพราะประทับอยู่เมืองนอกนาน และทรงเป็น “ต่างรุ่น” จึงไม่อาจจะทรงสนิทสนมกับพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และเสนาบดีได้ พระองค์จึงต้องทรงเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงคณะเสนาบดีเสียใหม่ โดยแต่งตั้งบุคคลที่ใกล้ชิดและเป็นพวกพ้องเข้าทำหน้าที่แทน

ในระดับกรมกองต่าง ๆ พระองค์ก็ได้ทรงถอดถอนคนเดิมออกและบรรจุคนที่ทรงใกล้ชิดและคุ้นเคยแทน หรือมิฉะนั้นก็ทรงตั้งกรมและกองขึ้นสำหรับคนเหล่านั้น โดยเฉพาะการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ก็เป็นอย่างง่ายดาย ทั้งในหมู่ข้าราชการและคนทุกชั้นทุกอาชีพ^{๖๔} และทรงถือว่าคนเหล่านั้นเป็นพวกพ้องของพระองค์ เกิดเป็นกลุ่มเขา กลุ่มเรา^{๖๕} ขึ้น

ผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ให้การว่าพวกทหารต้องน้อยเนื้อต่ำใจเพราะหลายคนเป็นนายร้อยตรีตั้งสองปีกว่าแล้วยังไม่ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร แต่ข้าราชการในพระองค์ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศบรรดาศักดิ์

ปีละครั้ง ๒-๓ ครั้ง ทั้ง ๆ ที่ข้าราชการทหารเป็นข้าราชการแผ่นดินโดยตรง แต่ไม่ทรงพระกรุณาเหมือนข้าราชการในพระองค์^{๖๕}

ในบางครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะประทานพระบรมราโชวาทแก่ข้าราชการในพระราชสำนักในเชิงชี้แนะว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นคนละพวกกับอีกฝ่ายหนึ่ง เช่นทรงมีพระราชดำรัสว่า “...ตัวเจ้าเหมือนหนึ่งคนที่ไม่มีทุนเดิมอยู่เลย ไม่เหมือนผู้ที่มีชาติตระกูลอันสูงมาแล้ว...” และ “...มีบางคนรู้สึกเหมือนหนึ่งว่า เจ้ามาแย่งที่ซึ่งควรจะเป็นของสำหรับเฉพาะแต่ลูกผู้มีบรรดาศักดิ์ ทำให้คนชั้นนั้นขาดประโยชน์ที่ควรจะมีแก่เขาไป”^{๖๖}

มีบุคคลจำนวนมากหาโอกาสเข้าใกล้ชิดพระองค์เพื่อหวังลายศ และคนเหล่านั้นก็เป็นคนประจบสอพลอ และเป็นพวกที่ถูกเพ่งเล็งจากคนอื่น ก่อให้เกิดความรำฉาน และในเวลาเดียวกันทำให้พระองค์ทรงห่างเหินพสกนิกรมากยิ่งขึ้น อย่างเช่นสมเด็จพระ

๖๔ ทวี มุรระโกษา พระมหาธีรราชเจ้า (พระนคร : แพร่พิทยา ๒๕๐๖), หน้า ๓๖๔.

๖๕ กอช. ร.๖ บ. ๑๗/๖ คำสั่งเจ้านายร้อยตรี ม.ร.ว. แช้ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

๖๖ กอช. ร.๖ เอกสารสำนักราชเลขาธิการ (ต่อไปใช้ ร.ล.) ร.ล. ๕/๑ พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ข้าราชการในพระราชสำนัก พระราชหัตถเลขาพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นายรองสนิท (กุหลาบ) วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๕).

พระเจ้าน้อยยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลก
ประชานาถทรงมีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูล
ตรง ๆ ว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีความเห็นโดย
แน่ชัดว่า พวกที่เข้าอยู่ใกล้ชิดพระองค์ใน
เวลานี้เป็นพวกที่ชักใบให้เรือเสีย ทำการ
กลาดเคลื่อนจากพระราชประสงค์ที่ละเล็กละ
น้อย จนกลายเป็นอื่นไปหมด”^{๖๑}

จากหลักฐานที่ทางการยึดได้จากบ้าน
นายร้อยเอกขุนทวยหารพิทักษ์ ผู้ก่อการคน
สำคัญในกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ มีข้อความในบันทึก
ทำนิติเขียนพวกประจบสอพลออย่างรุนแรง
จนบางครั้งจะเกินความเป็นธรรม เช่น มี
ข้อความบางตอนกล่าวว่า “...คนสอพลอ
นี้มีอยู่สองจำพวก จำพวกหนึ่งทำการให้
กระษัตริย์โดยตรง ถึงเช่น ถ้าหาเสียพวก
บริวารของกระษัตริย์ เป็นต้น อีกจำพวก
หนึ่งนั้น ถึงแม้ว่ามีหน้าที่ตั้งแต่ให้ทำงาน
สำหรับรัฐบาลก็จริง แต่เอาเวลาไปใช้ในทาง
สอพลอเสียหมด ส่วนการที่ออฟฟิศนั้นถึง
แม้ว่าจะบกพร่องแต่เสียหายอย่างไรก็ไม่ต้อง

คิด ขอแต่ให้ใกล้ชิดก่อกองอยู่กับเจ้าก็
แล้วกัน ความดีความชอบจะไปข้างไหนเสีย
ประเทียไต่ถาม ประเทียไต่ยศ ส่วนพวก
ที่มัวหลงทำการอยู่ยังออฟฟิศก็ต้องอดโซไป
ตามกัน บางคนก็เตือนว่า คนเหล่านี้ไม่
รู้จักหาความดีความชอบใส่ตัว มัวนั่งมุด
หัวอยู่แต่ที่ออฟฟิศ และยังชักเตือนว่าเป็น
คนเกียจคร้าน ไม่รู้จักเข้าเฝ้าเจ้าแผ่นดิน
การสอพลอหรือการประจบเจ้านั้น ใคร ๆ ก็
ต้องทำได้ทุกคน เว้นแต่คนที่เห็นแก่ชาติแล
บ้านเมือง....”^{๖๒}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ไม่
ทรงเชื่อว่าคนเหล่านี้เป็นพวกประจบสอพลอ
แต่ทรงเห็นว่าพวกที่จงรักภักดี ตามที่ทรง
ปรารถนาว่า “ข้าราชการในเวลานี้ เรามีความ
เสียใจที่สังเกตเห็นได้ว่าผิดกับแต่ก่อนเป็น
อันมาก คำว่าจงรักภักดีก็แปลเฉไปเสียหมด
แล้วคือ มักแปลไปว่าจงรักภักดีแก่เจ้า
กระทรวง มาทำตัวเป็นผู้นิยมเฝ้าแทนตัวเรา
ผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน เขาก็ทำว่าเป็นผู้ไม่จงรัก
ภักดี กลับเรียกว่าเป็นคนหัวประจบ”^{๖๓}

^{๖๑} กจข. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๒ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

^{๖๒} กจข. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๓ เอกสารว่าด้วยความเสื่อมชามและความเจริญของประเทศ.

^{๖๓} กจข. ร. ๖ บ. ๒. ๑/๓๔ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง เจ้าพระยาอมราช ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔).

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความคิดเห็นและพระราชจริยวัตรปรากฏเรื่องก้าวหน้านั้นเกินไป เป็นเหตุผลที่ทำให้คนในสมัยนั้นเข้าใจผิดในพระองค์ เช่นการที่โปรดชนบทรวมนิยมอังกฤษหลายอย่าง เห็นได้จากการที่ทรงตั้งสโมสรฟุตบอลขึ้นและโปรดให้ทีมของพระองค์ชนะตามแบบนิสัยคนอังกฤษ ที่ถึงเวลาเล่นอะไรก็เล่นจริงพยายามจะเอาชนะให้ได้ คนที่ไม่รู้จักและไม่เข้าใจนิสัยอังกฤษ เลยเกิดบ่นกันขึ้นว่า พระเจ้าอยู่หัวโปรดแต่ทีมฟุตบอลเสือป่าของพระองค์ ทรงรังเกียจทีมอื่น ๆ ซึ่งก็เป็นเข้าใจผิดเหมือนกันเลยเกิดเสียอกเสียใจ^{๑๐}

นอกจากนี้ผู้คนไม่เข้าใจว่าทำไมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยการเล่นไน้ ละคร มากกว่าการบริหารราชการแผ่นดิน ด้วยคนในสมัยนั้นยังถือการแสดงละครว่าเป็นอาชีพต่ำต้อยกว่าอาชีพอื่น มิใช่ถือเป็นศิลปนาฏกรรมดังสมัยปัจจุบันนี้ ดังนั้นเมื่อถึงขนาดพระมหากษัตริย์ก็ทรงแสดงละครด้วย จึงเป็นที่ระหองระแหงของคนทั่วไปอย่างมาก

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรากฏคนสำคัญของเมืองไทยได้สะท้อนความรู้สึกของคนไทยเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในหนังสือเรื่อง *สี่แผ่นดิน* ว่า “พลอยต้องสะอื้นทุกทีถึง เมื่อไต้ยินว่าในหลวงออกทรงละครด้วยพระองค์เองใจนั้นหวนกลับไปถึงงานรับเสด็จกลับจากยุโรป เพียงแต่คุณจอมมารดาบางท่าน ออกว่าละครสนองพระเดชพระคุณก็ยิ่งถือกันว่าเป็นเรื่องใหญ่ ต้องปีคบั้งเล่นในที่ระโหฐานมิให้คนนอกได้เข้าไปเห็นแต่ถึงคราวนี้ในหลวงออกทรงละครเอง พลอยยังไม่สามารถทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงในประเพณีที่ก้าวหน้าออกไปไกล และโดยรวดเร็วถึงเพียงนั้นได้”^{๑๑}

ประการที่หก สาเหตุของการปฏิวัติในประการสุดท้าย คือ คณะ ร.ศ. ๑๓๐ เชื่อว่าระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่สามารถนำประเทศไปสู่ความเจริญทัดเทียมกับนานาอารยประเทศได้ ผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ได้ศึกษาเรื่องการปกครองอย่างกว้างขวางตามมาตรฐานของปัญญาชนในสมัยนั้น และแบ่งการปกครองออกเป็น ๓ ระบบ คือ

^{๑๐} พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, อ้างแล้ว, หน้า ๕๕๑-๒.

^{๑๑} ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช *สี่แผ่นดิน* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า ๒๕๑๘) พิมพ์ครั้งที่แปด, หน้า ๓๕.

๑. ระบอบที่มีพระมหากษัตริย์อยู่
เหนือกฎหมาย (แอ็บโซลูตมอนนากี)

๒. ระบอบที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้
กฎหมาย (ลิมิตเต็ดมอนนากี)

๓. ระบอบที่มีที่ประชุมปกครอง
ประเทศ (รีพับลิก)

พร้อมทั้งชี้แจงข้อดีข้อเสียของการปกครองทั้ง
๓ รูปแบบโดยละเอียด แต่นักความดีไป
ตกอยู่ที่การปกครองแบบที่สาม

บันทึกของผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ที่ทาง
การค้นได้จากบ้านนายร้อยเอกขุนทวยหาร
พิทักษ์ และบ้านนายร้อยโทจรูญ ณ บางช้าง
เห็นได้ว่าคนกลุ่มนี้มองรูปการปกครองแบบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้วไปหมดทุกอย่าง ไม่มี
อะไรที่สักประเด็นเดียว เช่นกล่าวว่า “....ส่วน
ประเทศสยามนั้น ถึงแม้ว่าเป็นประเทศที่
ใหญ่กว่าแลเก็บผลประโยชน์ได้มากก็จริง แต่
มีพวกที่คอยทำลาย แลล้างผลาญเสียหมด....
ต่างคนก็ต่างกัดกินเลือดเนื้อของประเทศจน
ยุบยับ ราษฎรก็ไม่เป็นอันจะทำมาหาเลี้ยงชีพ

เพราะทำได้มากก็ถูกบีบคั้นเอาไปเสียหมด ต่าง
คนก็ต่างหมกมุ่นที่จะหากิน จึงต้องประพฤติด
ตัวเป็นโจรผู้ร้ายสำหรับทำความเดือดร้อนให้
กับประเทศ เพราะฉะนั้นการปกครองบ้าน
เมืองตามวิธีแอ็บโซลูตมอนนากี จึงทำให้
ประเทศซุกโซมลงโดยเร็วถึงกับความวินาศ
อันใหญ่โต....”^{๗๒}

ส่วนการปกครองแบบรีพับลิกก็ดีกว่า
ไปหมด ไม่มีอะไรเลย โดยอธิบายว่า
“....การแบ่งคนออกเป็นตระกูลสูงและตระกูล
ต่ำ....ประเทศที่เป็นรีพับลิกให้ยกเลิกเสียหมด
เหยียดคนทั่วไปให้เป็นตระกูลเดียวกัน ให้มี
ความอิสรภาพเท่าๆ กัน ไม่มีใครเป็นตระกูล
ต่ำแลเป็นตระกูลสูงกว่ากัน เพราะฉะนั้น
การถูกละการคุมเหงซึ่งกันก็หมดไป ไม่มี
ใครเป็นค่าเจ้าเบ่านายเหมือนการปกครอง
วิธีอื่น เพราะฉะนั้นราษฎรทุกประเทศจึง
หยากเปลี่ยนการปกครองประเทศให้เป็นรีพับ
ลิกทั้งหมด....”^{๗๓}

ความไม่พอใจในระบอบการปกครอง
แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้เอง ทำให้สมาชิก

^{๗๒} กจข. ร. ๖ บ. ๑๗/๓ ^๕ เรื่องว่าด้วยความซามแลความเจริญของประเทศ.

^{๗๓} ^๕ เรื่องเดิม.

ร.ศ. ๑๓๐ คิดปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ให้เมืองไทยมีรัฐสภา เพื่อเปิดโอกาสให้ชนชั้นต่ำๆ มีความฉลาดบ้าง ได้มีโอกาสออกความเห็นที่จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ^{๑๔} และกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ได้หยิบยกตัวอย่างการปกครองของประเทศต่าง ๆ มาสนับสนุนเจตนารมณ์ของการปฏิวัติว่า เป็นไปอย่างถูกต้องและเพื่อชาติบ้านเมือง เช่นยกตัวอย่างประเทศญี่ปุ่นว่า แม้จะไม่ใหญ่โตกว่าเมืองไทย แต่ก็มีอำนาจมากจนเป็นที่พิศวงของมหาอำนาจต่าง ๆ ทั้งเพราะข้าราชการและราษฎรญี่ปุ่นฉลาด รู้จักและเข้าใจการปกครองของประเทศ^{๑๕}

ส่วนประเทศที่เคยปกครองแบบมีพระเจ้าแผ่นดินอยู่เหนือกฎหมาย เช่น อังกฤษ อเมริกา ตุรกี ต่างก็เปลี่ยนแปลงการปกครองกันหมดแล้ว และประเทศอื่นๆ ทั่วโลกก็หันไปใช้ระบบบริบูรณ์ เช่นทวีปอเมริกาทั้งทวีป ตลอดจนฝรั่งเศส โปรตุเกส ตลอดจนในขณะนั้นเมืองจีนกำลังรบราฆ่าฟันกันอย่างร้ายแรงเพื่อจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบบริบูรณ์^{๑๖}

ในการประชุม ร.ศ. ๑๓๐ ทุกครั้ง หรือ แม้แต่การอบรมสั่งสอนพลทหาร ผู้เข้าร่วมก่อการต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ถึงเวลาแล้วที่เมืองไทยจะต้องเปลี่ยนระบอบการปกครอง เพื่อให้ประเทศชาติเจริญขึ้น เช่น นายร้อยตรี ถัด รัตนพันธุ์ สั่งสอนทหารทั้งกองร้อยให้จับแก่นเรื่องความเหลื่อมล้ำต่ำสูงของสังคม และถามทหารว่าเจ็บใจไหม ถ้าเจ็บใจให้ยื่นขึ้น ทหารทั้งกองร้อยก็ตอบว่าเจ็บใจและยื่นขึ้นทั้งหมด

พิจารณาจากสาเหตุของการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ทั้ง ๖ ประการแล้ว เห็นว่าความแตกต่างในความคิดเป็นเรื่องธรรมดาของสังคมที่สมาชิกของสังคมมีสติปัญญาและมีการศึกษา แต่การขาดการประสานความคิดระหว่างผู้ปกครองทำให้เกิดการแตกแยกทางปัญญา สร้างความร้าวฉานระหว่างองค์พระมหากษัตริย์และทหารหนุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ขึ้น”

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า “พวกหัวเก่าก็เห็นเราหัวใหม่เกินไป และอวดดีไม่เชื่อฟังคำผู้ใหญ่

๑๔ กจข. ร. ๖ บ. ๑๑/๕ ทำให้การนายร้อยตรีเหรียญ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

๑๕ เพ็งอ่าง.

๑๖ กจข. ร. ๖ บ. ๑๑/๓ เรื่องว่าด้วยความเสื่อมชามแลความเจริญของประเทศ.

๑๗ กจข. ร. ๖ บ. ๑๑/๑ ทำให้การพลทหารนายร้อย ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

ฝ่ายพวกใหม่ก็เห็นเรายังเก่า ถ้าไม่มีความ
มั่นคงพอ”^{๓๔}

พวก ร.ศ. ๑๓๐ ก็มองเห็นว่า หน
ทางเดียวที่จะช่วยชาติได้ คือ “ยอมตายเพื่อ
บ้านเมือง”^{๓๕} ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องสุกวิสัยที่จะ
หลีกเลี่ยงความคิดในการปฏิวัติ ●

^{๓๔} กอช. ร. ๖ กระทรวงมหาดไทย (ต่อไปใช้
น.) ๓๖ ก. ๑๖ พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พระยาเทพอรชุน พระยา
อุไทยมนตรี และพระยาธรรมสุกราช ๘ มิถุนายน
ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕).

^{๓๕} กอช. ร. ๖ บ. ๑๓/๖ คำสั่งเจ้านายร้อยตรีเฉื่อย
๑๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

หมายเหตุ บทความนี้ปรับปรุงและแก้ไขจาก บทที่ ๔ เรื่อง “สาเหตุการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐” ในหนังสือ
ยังเติร์กรุ่นแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (สำนักพิมพ์เรืองศิลป์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๓๓-๑๗๓ ของผู้เขียน

อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร

๗๕
บทที่ ๑๐ : ๒ (๒๕๓๑)

๒๐ บาท

๒๐ ปีคณะอักษรศาสตร์
บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีนในป็นังตอนปลายศตวรรษที่ ๑๙
ประเพณีมีพระราชปจจุ
รายงานวิจัย : เบรคชท์กับฝรั่งเศส
ทับหลังรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์
ทุกถาทราย—กระเจกเงาของสตรีอาหรับในทัศนะของทาสาร์ เบน เกลดูน
ยุโรปตะวันออก : แนวคิดทางภูมิศาสตร์การเมืองและภูมิศาสตร์ภูมิภาค
ทัศนศิลป์บันทึก ๒๕๑๑-๒๕๓๑

แถมสุข นุ่มนนท์
ชลีพร พงศ์สุพัฒน์
มณี ปิ่น พรหมสุทธิรักษ์
เจตนา นาควัชร
ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล
อรพินท์ ชาตูปะมัย
มณู วัลยะเพ็ชร
ดำรง วงศ์อุปราช

ภาษาและหนังสือ ปีที่ ๒๑ : ๑-๒ (๒๕๓๑) ๔๐ บาท
วารสารกึ่งวิชาการของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
ฉบับพิเศษ '๓๐ ปีการก่อตั้งสมาคมภาษาและหนังสือ' และ
'๑๐๐ ปีพระยาอนุนมานราชชน'

๓ ทศวรรษของสมาคมภาษาและหนังสือ ฯ : สังเขปประวัติและผลงาน
แควะลิน แอมมี คอว์สัน. สก๊อต : นักเขียนสิทธิสตรีผู้ก่อตั้ง International P.E.N. Club
สมาคมภาษา ฯ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๒๑
พระยาอนุนมานราชชน นายกก่อตั้งสมาคมภาษาและหนังสือ
เสฐียรโกเศศกับงานแปลวรรณกรรมต่างประเทศ
พระยาอนุนมานราชชนตามทัศนะของนักวิชาการ (เหม่ม) ชาวฝรั่งเศส
เล่าเรื่อง 'อาจารย์เจ้าคุณ' นักปรัชญาธรรมชาตินิยม
เยี่ยมบ้านพระยาอนุนมานราชชน
พระยาอนุนมานราชชน : ปราชญ์และครู
สังเขปประวัติเพนสากลและการดำเนินงานเพื่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของนักเขียน
พระยาอนุนมานราชชน-อัจฉริยภาพของสามัญชน
ที่เป็นยิ่งกว่าหนังสือรวมนิทาน
พระยาอนุนมานราชชน กับการอ่าน
กัชนีวารสาร ภาษาและหนังสือ ๒๕๒๕-๒๕๓๐
บทความและข้อเขียนอื่น ๆ อีกกับกั

ส่งนามิตี เช็กไปรษณีย์ ส่งจ่าย ป.ณ. หน้าพระลาน กรุงเทพฯ ฯ ในนาม

นายสัณชัย สว่างบุตร

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม ๗๓๐๐๐

สมัครสมาชิกปีละ ๔๐ บาท